

Introduktion

Barnlitteratur uppstår inte ur tomma intet. Tvärtom är barnböcker produkter inte bara av sin tid, utan rentav av sin tids litterära institutioner. De litterära institutionerna har en portvaktsfunktion, de bromsar och raderar vissa spår och strömningar samtidigt som de förstärker andra. Årgångens två teman, den nordiska barndeckaren och de litterära institutionerna, är egentligen två sidor av samma mynt. Barndeckaren rider på deckargenrens pyramidala framgångar och dess paratexter avslöjar ett marknadsstrategiskt tänkande som hör tätt samman med hur litteraturproduktionens infrastruktur är uppbyggd. De här frågorna, hur de litterära institutionerna ser ut och varför samt hur en viss genre vinner mark, är underliggande i *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturs* temanummer "Det nordiska deckarundret - från Sventon till Simukka" samt "Läsandet som kulturell praktik och de litterära institutionerna".

Ingen har kunnat undgå den nordiska deckargenrens framfart. Hur genren manifesteras i svensk och norsk mellanåldersbok är ett ämne Lykke Guanio-Uluru granskar genom att studera Martin Widmark och Helena Willis Lasse-Maja-svit (2002–16) samt Jørn Lier Horst och Jørgen Sandnes norska barnromaner om Detektivbyrå nr 2 (2013–16). Genom att blottlägga paratexter och kartlägga deckarens typologi visar analysen på diametralt skilda strömningar. Ett karnevalistiskt, subversivt grepp dominerar hos Widmark och Willis där barnet får makten över en knasig vuxenvärld i bästa burleskstil, medan Lier Horst och Sandnes odlar ett mer didaktiskt tilltal och bevarar vuxenmakten intakt. Barndeckaren rymmer således berättelser av olika ideologisk temperatur.

Den nordiska deckarens internationella segertåg har sin motsvarighet i Nils-Olof Franzens Agaton Sax-deckare (1955–78) som översattes för en brittisk publik. Charlotte Berry gör ett återbesök hos Agaton Sax genom att granska hur böckerna migrerar till engelska språket. I sin översättningsstudie visar Berry på publicistiska konventioner. Förlagshuset gör innovativa och påkostade satsningar på deckarserien och författaren involveras i själv-översättningar som antas ha bidragit till framgången.

Svenska deckardrottningar som Åsa Larsson, Anna Jansson och Kristina Ohlsson skriver numera också för en barnpublik. Sara Kärrholm studerar skärningspunkten mellan spänningsberättande för målgrupperna barn respektive vuxna genom dessa författarskap som driver växelbruk. En tendens hon spårar är att marknadsföringen av exempelvis Pax-serien, där både event och litterär turism kopplats in, är att bokserierna för barn vädjar till de vuxna mellanhänder som förmedlar böckerna till barn. Bokseriernas paratexter avslöjar särskilt greppet att utnyttja det etablerade varumärket, läs författarskapet, för att nå en barnpublik.

Artiklarna om barndeckare adresserar inte oväntat de litterära kretsloppen, kanske just för att barndeckaren är ett så synligt exempel på hur populärlitteratur cirkuleras i dag. De litterära institutionerna är fortsättningsvis ett underbeforskat område, som på grund av sin marginalposition inom barnlitteraturforskningen lätt faller mellan kategorierna. Eftersom stora omvälvningar ägt rum i de litterära institutionerna är det skäl att granska dem för att fastställa hur barnlitteraturen kan utvecklas inom de strukturer där den skapas.

Att de litterära institutionerna innehar en nyckelroll visar Shih-Wen Sue Chen, som uppmärksammar hur protestantiska missionsförlag hade en inverkan på den barnlitterära utvecklingen överlag i Kina kring förra sekelskiftet. Särskilt importen av ny tryckteknik och inspirationen till att illustrera barnböcker var nymodigheter som kom att prägla barnboksutgivningen. Barnbokens utveckling går således bevisligen ofta hand i hand med de tillbudsstående tekniska möjligheterna, för att inte tala om de ekonomiska ramarna kring bokproduktion.

Anna Karlskov Skyggebjergs analys av det danska fenomenet författarskolor för barn visar på en institution i omvandling, nämligen barns skrivande. Skyggebjerg konkluderar med att säga att det stora intresset för skönlitterärt skrivande, under ledning av professionella författare och andra aktörer, kanske kan bidra till en

förändring av skrivpraxis också i skolvärlden. Genom begreppet praxis-gemenskap uppmärksammar hon nämligen den litterära institutionens goda samarbetsformer.

De litterära institutionerna tillhandahåller utrymme för att skönlitterärt undersöka etiska frågor, men också för att flytta fram gränser. Exempel på författare och illustratörer som drivit på utvecklingen inom sina områden erbjuds bland årgångens artiklar. Australiensiska Alma-prisvinnaren Sony Hartnets författarskap präglas av starka ställningstaganden. Aliona Yarovas studie ur eko-filosofiskt och djurstudieperspektiv av romanen *The Midnight Zoo* (2010) visar hur djuren förekommer i romanen dels som metaforer för mänskligheten, men även som landmärken för etisk behandling av konkreta djur. Berättelsen anspelar på nazisternas utrotning av romer under andra världskriget genom skildringen av djuren och Yarova visar hur effektivt tropen bidrar till att bryta ner binära oppositioner för att ge utrymme för empati och etik.

Gustaf Tenggren är känd för sin medverkan i Disneykonglomeratet. JoAnn Conrad granskar hur hans stil uttrycks i sagor och reklam. Modernismen med sina abstraherade former och sina klara färger som vädjar till emotionerna nådde via Tenggrens produktion en medelklasspublik. Hur konsumismen och modernismen samarbetar hos Tenggren, som ständigt reviderar och omförhandlar relationen mellan form och innehåll i sin produktion, är den brännande frågan.

Såriga mor-dotterrelationer och hur de kan uttolkas utgör forskningsintresset för Pia Vuorio. Hon återaktualiserar Maud Reutersvärd's Elisabeth-trilogi i en studie som genomlyser föräldrainsitutionens omvandling i 1970-talets ungdomsbok. Genom teoretiker som Luce Irigaray kan Vuorio visa på hur mammans och flickans röster ingår en närkamp kring tolkningsföreträde och etiska avstamp gällande maktrelationer.

All skönlitteratur vi som barnlitteraturforskare befattar oss med har uppkommit inom ramarna för de litterära institutionerna. Barnbokens estetik och etiska imperativ färgas därmed långt av de institutionella villkoren. Då jag skriver dessa rader skakas barnboksvärlden av ett sorgebud, den oefterlikneliga berättargiganten Ulf Stark har gått bort (1944–2017). Han inte bara skrev egensinnigt och lyhört, han hade också mycket att säga om barnlitteraturens väsen. Skönlitteraturen kännetecknas av den oåtkomliga bottenglimt som Ulf Stark beskriver i dikten "Forskarna sänker sina nät" i *Till en evakuerad igelkott* (2012):

Forskarna sänker sina nät
i djupen
finmaskiga eller grövre.
De agnar krokarna
med sina bästa teorier.

Skrivbordslampornas fyrar blinkar.

Med doktorssydvästen på skallen
och närläsningsglasögonen
på näsan lutar de sig ut över relingen
och betraktar det vilda
med nykter blick.

Vad det glimmar där nere!

I gryningen halar de in sin fångst
av teman och referenser.
inte ett fjäll
eller fena
undgår deras analys.
Allt klassificeras och saltas.

Bara själen slinker ständigt undan!

Den simmar oberörd omkring
på botten av dig själv
lockande och listig
med lätta stjärtslag.

Mia Österlund
Medlem av redaktionsrådet